

KS. MARIAN RUSECKI

KRYTERIA HISTORYCZNOŚCI CUDÓW JEZUSA

Teologia fundamentalna za główny swój cel uważa uzasadnienie wiarygodności nadprzyrodzonego charakteru objawienia chrześcijańskiego, zrealizowanego w pełni w Jezusie Chrystusie, konsekwentnie zaś także nadprzyrodzonego charakteru chrześcijaństwa jako religii pochodzącej od Boskiego Legata, a więc w pełni objawionej i zbawczej¹ Specyfiką myślenia naukowego jest uzasadnianie (coraz rzadziej mówi się o udowadnianiu jakichś tez) budowanych hipotez, wcześniej przyjmowanych założeń, by uczynić je wiarygodnymi wobec myślenia krytycznego. W teologii fundamentalnej sytuacja jest bardziej złożona niż w naukach przyrodniczych i filozofii, gdyż chce na uzasadnić wkroczenie rzeczywistości nadprzyrodzonej (Boga – w Jezusie Chrystusie i obecnego w dziejach) w historię. W tym celu posługuje się różnego rodzaju argumentami, które można sprowadzić do kategorii znaku. Zawiera ona dwuwymiarową strukturę, adekwatną do znaków epifanijnych.

Argumentów, znaków i motywów Boskiego posłannictwa Jezusa jest wiele² Jednym z nich są cuda Jezusa, gdyż On jest pełnią objawienia; cuda Jezusa należą do Jego autoapologii³, choć pełnią też inne funkcje. Jezus głosił Dobrą Nowinę o Królestwie Bożym zarówno swym słowem, jak i cudami, które tak ściśle złączyły się w Jego życiu, że Łukasz nazywa Go „prorokiem potężnym w słowie i czynie wobec Boga i całego ludu” (Łk 24, 19). Cuda, będąc częścią Objawienia Bożego, stanowią formę Jego realizacji, wiążą się

Ks. prof. dr hab. MARIAN RUSECKI – kierownik Katedry Chrystologii Fundamentalnej w Instytucie Teologii Fundamentalnej KUL; adres do korespondencji: ul. Balladyny 2/188; e-mail: mrusecki@kul.lublin.pl

¹ M. R u s e c k i. *Teologia fundamentalna*. W: *Leksykon teologii fundamentalnej* [dalej: LTF]. Red. M. Rusecki, K. Kaucha, I.S. Ledwoń, J. Mastej. Lublin–Kraków 2002 s. 415-422.

² T e n ż e. *Argumentacja w teologii fundamentalnej*. LTF s. 109-110.

³ K. K a u c h a. *Autoapologia Jezusa*. LTF s. 132.

z wydarzeniami zbawczymi, a dzięki osobie Cudotwórcy łączą się z powstawaniem Królestwa Bożego i pierwszych wspólnot Nowego Ludu Bożego. Cuda potwierdzają Boskie posłannictwo Jezusa i wzywają ludzi do wiary.

Niestety nowożytna mentalność, formowana przez nauki przyrodnicze, empiryzm, pozytywizm i scjentyzm oraz determinizm przyrodniczo-filozoficzny, zakwestionowała możliwość cudu w ogóle. Tym bardziej odnosiło się to do cudów Jezusa opisanych w Ewangeliach. Historyczność cudów Jezusa kwestionował także deizm, nie mówiąc o materialistyczno-ateistycznym światopoglądzie marksistowskim, który w przeszłości wycisnął wielkie piętno na mentalności ludzi żyjących w tym systemie totalitarnym, co jest niezwykle trudno przezwyciężyć.

Wszystkie te nurty myślowe sprowadzały cuda Jezusa do mitów i legend nie mających realnego znaczenia. Z innej strony przyczyniła się do tego typu mniemania szkoła historycznoreligijna oraz *Form-, Traditions- i Redaktions-geschichtliche Methode*, której głównym przedstawicielem jest R. Bultmann. Jego egzystencjalna interpretacja Ewangelii i sceptycyzm historyczny pogłębiły poglądy o niehistoryczności cudów Jezusa. Owe zakwestionowania historyczności cudów Jezusa sprowokowały krytykę naukową do podjęcia zagadnienia historyczności cudów Jezusa jako Objawiciela i Zbawiciela człowieka oraz całej ludzkości. Ze względu na rangę cudów Jezusa wobec ich totalnego zakwestionowania należy podjąć zagadnienie kryteriów ich historyczności, tylko bowiem na tej podstawie można mówić o ich znaczeniu i funkcjach.

Stosownie do zarysowanego kontekstu całość rozważań w formie bardzo skrótowej skoncentruje się na kryteriach historycznych autentyczności cudów Jezusa, kryteriach literacko-historycznych oraz kryteriach zgodności teologicznej.

I. KRYTERIA HISTORYCZNE AUTENTYCZNOŚCI CUDÓW JEZUSA

Pytania dotyczące cudów Jezusa dręczyły krytyczne umysły ludzkie od blisko dwóch tysięcy lat. Począwszy od pytań stawianych Jezusowi: jaką mocą czyni cuda? (Łk 11, 15) aż do czasów współczesnych: czy Jezus rzeczywiście czynił cuda? Jak już wspomiano, racjoniści wysunęli hipotezę wykluczającą pierwiastek nadprzyrodzony z dziejów ludzkości, dzięki temu ludzie wierzyli w Chrystusa pomimo Jego cudów, a nie z ich powodu. W dużej mierze przyczyniła się do tego metoda historii form i historii redakcji,

która została opracowana w początkach XX wieku na gruncie teologii protestanckiej. Metoda ta słusznie znalazła jednak wielu przeciwników pośród współczesnych teologów zarówno protestanckich, anglikańskich, jak i katolickich, którzy odrzucają sceptycyzm historyczny i ukazują możliwości dotarcia do autentycznych słów i czynów Jezusa.

Także wielu teologów wywodzących się ze szkoły historii form odstąpiło od skrajnego sceptycyzmu historycznego i wykorzystuje osiągnięcia metody historii form w dojściu do Jezusa historycznego. W tym kontekście wielu współczesnych egzegetów zaczęło poszukiwać różnych kryteriów historyczności czynów (znaków, cudów) Jezusa. Opracowane historyczne kryteria autentyczności cudów Jezusa pozwalają obalić sceptycyzm dotyczący ewangelijnych cudów. Tym samym pomagają one współczesnemu człowiekowi na zbliżenie się do Jezusa cudotwórcy i pełniejszego odczytania Jego orędzia jawiącego się w Jego czynach.

1. *Kryterium wielorakiego potwierdzenia*

Pierwszym kryterium autentyczności słów i czynów Jezusa (także cudów Jezusa) jest kryterium wielorakiego potwierdzenia. Jest ono często stosowane przez wielu teologów i zaliczane do najważniejszych. W literaturze teologicznej jest nazywane kryterium wielorakiej tradycji, wielorakich świadectw, licznych stwierdzeń oraz kryterium zgodności zasadniczych elementów w różnych warstwach tradycji⁴

Na podstawie tego kryterium za autentyczny przyjmuje się fakt, który znajduje się we wszystkich lub prawie wszystkich źródłach synoptycznych. Biorąc pod uwagę zależność Ewangelii synoptycznych od wspólnych źródeł, kryterium to – w wersji bardziej radykalnej – za autentyczne przyjmuje słowa i czyny Jezusa znajdujące się w tradycjach od siebie niezależnych, np. w Ewangelii według Marka i w źródle Q, w źródłach własnych Ewangelii według Mateusza i Łukasza oraz w Ewangelii według Jana. Pewność czerpie się ze zgodności i zarazem niezależności źródeł.

Oprócz Ewangelii do istotnych źródeł historyczności cudów Jezusa należy zaliczyć również Dzieje Apostolskie i Listy, różnorodne formy literackie – powstałe w okresie przedewangelijnym – odkryte w Ewangeljach oraz ewangeljach apokryficznych, jakie powstały w pierwotnym Kościele.

⁴ J. Kudasiwicz. *Ewangelie synoptyczne dzisiaj*. Warszawa 1986 s. 48; Z. Ziółkowski. *Chrystus Ewangelii i historii*. „Życie i Myśl” 24:1974 nr 9 s. 13; S. Wypych. *Znaczenie znaków Jezusa w głoszeniu Ewangelii*. „Znak” 28:1976 s. 1515.

Kryterium wielorakiego potwierdzenia, jako fundamentalne kryterium historyczne, jest stosowane nie tylko w teologii, ale przede wszystkim w historii. Za pewne przyjmuje się fakty potwierdzone przynajmniej przez dwa niezależne źródła. W metodologii historii przyjmuje się, że zależność między źródłami może wystąpić, jeżeli istnieje między nimi filiacja, tzn. gdy jeden przekaz źródłowy został opracowany na podstawie drugiego. Ten wymóg krytyki historycznej jest spełniony w przypadku wspólnych partii Ewangelii synoptycznych. Na tym kryterium się nie poprzestaje, gdy idzie o badania historii Jezusa i Jego działalności. Dlatego istnieje konieczność badania tradycji niezależnych, tj. Ewangelii według Marka, źródła Q, partii własnych Ewangelii według Mateusza i Łukasza oraz Ewangelii według Jana, aby osiągnąć większą pewność.

Drugi rodzaj zależności źródeł to zależność tożsamości środowiskowej bądź tożsamości atmosfery, w której źródła te powstały. Świadectwa pochodzące z dwóch różnych źródeł, aby były niezależne, muszą powstawać na różnym podłożu ideowym, psychicznym, muszą pochodzić z całkiem innych środowisk. Fakt istnienia opisów tych samych cudów Jezusa w kilku różnych tradycjach może wynikać z tego, że dane te miały szczególne znaczenie w pierwotnym Kościele i mogły wpłynąć na wszystkie sukcesywne warstwy tradycji. Wobec tego istnieje prawdopodobieństwo występowania tejże zależności środowiskowej.

Czy w odniesieniu do cudów, przy tak wielu zastrzeżeniach co do niezależności źródeł w przypadku danych ewangelijnych, mamy prawo stosować to kryterium? Postulat tradycyjnej metodologii historii, głoszący, że hipotezę można uznać za pewną, jeżeli jest potwierdzona przez dwa niezależne źródła pisane, jest zbyt rygorystyczny, ponieważ całkowita niezależność źródeł rzadko występuje. Można mówić jedynie o różnym stopniu niezależności⁵

W praktyce wielu historyków za pewny uznaje fakt znajdujący się tylko w jednym znanym źródle, o ile jest ono autentyczne i wiarygodne. Takimi właśnie autentycznymi i wiarygodnymi źródłami są Ewangelie, dlatego nawet gdyby uznać ich wzajemną zależność, to nie znaczy, że faktów w nich opisanych nie można traktować jako pewne. Jednakże należy zwrócić uwagę na to, że kryterium wielorakiego potwierdzenia winno być stosowane ostrożnie i w połączeniu z innymi kryteriami autentyczności.

---

⁵ T. Buksiński. *Metodologiczne problemy uzasadnienia wiedzy historycznej*. Warszawa 1981 s. 51-52.

2. Kryterium zgodności cudów Jezusa ze środowiskiem palestyńskim

Źródła o charakterze literackim mogą zawierać pewne powtarzające się, typowe dla określonej sytuacji historycznej postacie, ich cechy, stosunki między nimi albo typowe struktury społeczne, obyczaje, poglądy. Natomiast postacie w nich przedstawione charakteryzują się określonymi relacjami i powiązaniem ze swym środowiskiem, np. sąsiedztwo, oddalenie, styczność, położenie geograficzne. Cechy te dla interpretatora są bardzo ważne, ponieważ pozwalają na identyfikację postaci i określenie jej miejsca w historii. Te informacje zawarte w źródle pozwoliły na sformułowanie kolejnego kryterium historyczności: kryterium zgodności cudów Jezusa ze środowiskiem palestyńskim, nazywane również kryterium autentycznego środowiska, kryterium starożytności oraz kryterium asymilacji⁶. Głosi ono, że autentyczne są te cuda Jezusa, w których widać wyraźne zabarwienie aramejskie i palestyńskie. Cuda te mają być zgodne pod względem językowym, geograficznym, obyczajowym, religijnym i społecznym ze środowiskiem życia i działalności Jezusa.

Ewangelijne opisy cudotwórczej działalności Jezusa zawierają szczegóły, które są zgodne ze środowiskiem życia i działalności Jezusa. Na przykład, oczyszczenie z trądu (Mk 1, 10-45; Mt 8, 1-4; Łk 17, 11-19) ukazuje, że odesłanie oczyszczonego do kapłana świadczy o szacunku Jezusa do Prawa i tradycji religijnej. Kolejnym przykładem poszanowania przez Jezusa obyczajowości żydowskiej są uzdrowienia syna setnika z Kafarnaum (Mt 8, 5-13; Łk 7, 1-10) oraz syna dworzanina królewskiego (J 4, 46-54), których Jezus dokonał na odległość, a nie przez dotknięcie.

Szacunek dla żydowskich obyczajów, zakazujących dotykania ciała zmarłego (groziło to bowiem nieczystością rytualną), odnajdujemy również w opisie wskrzeszenia młodzieńca z Nain (Łk 7, 11-17). Jezus wskrzesza go słowami: „Młodzieńcze, tobie mówię wstań”, dotykając tylko mar, na których leżało ciało.

Zgodność z poglądami współczesnych Jezusowi można zauważyć również w sposobie realizacji egzorcyzmów. Prawo Starego Testamentu surowo karało uprawianie wróżbiarstwa, czarów lub magii. Jezus unikał akcentów magicznych i posługiwał się gestami znanymi również w kulturze helleń-

⁶ Ziółkowski, jw. s. 14; K. Romaniuk. *Jezus historii a Chrystus wiary. Refleksje metodologiczne*. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 23:1976 z. 1 s. 45; Wypych, jw. s. 1515; J. Kudasiwicz. *Problematyka metodologiczna teologii nauczania Jezusa*. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 29:1982 z. 1 s. 63; tenże. *Teologia Nowego Testamentu*. Red. F. Gryglewicz. Lublin 1986 s. 19.

skiej: nałożenie czy podanie ręki, dotknięcie błotem lub śliną, ale nie wypowiedział żadnych formuł magicznych. Wypędzał złe duchy słowem, ale nie były to formy magiczne. Nie miały one nic z tajemniczości, były zrozumiałe dla wszystkich. Słowa: „Milcz i wyjdź z niego” (Mk 1, 25), „Wyjdź, duchu nieczysty, z tego człowieka” (Mk 5, 8) oraz dokonywane egzorcyzmy świadczą, że podzielał On poglądy demonologiczne współczesnych sobie Żydów.

Analiza cudotwórczej działalności Jezusa (szczególnie egzorcyzmów) wskazuje na analogię między działalnością egzorcystyczną ludów starożytnego Wschodu a działalnością Jezusa, która nosi cechy antydemonicznych praktyk starożytnego Wschodu, do których należą, stosowane podczas egzorcyzmu, krzyk, gesty rąk i palców, wkładanie rąk na egzorcyzmowanego, używanie takich środków jak ślina, błoto, woda. Owe praktyki zauważalne są nie tylko w działalności Jezusa, ale także w oczekiwaniach ludzi Jemu współczesnych, które są jakby zwierciadłem Jego działalności. Cechy te wskazują na historyczne korzenie opisywanej działalności Jezusa⁷

Z powyższego można wnioskować, że działalność cudotwórcza Jezusa, szczególnie egzorcystyczna, ma mocny związek z mentalnością, kulturą, obyczajami i poglądami demonologicznymi starożytnych Palestyńczyków, stąd zaprezentowane kryterium starożytności w pełni uzasadnia autentyczność Jezusowej działalności.

3. Kryterium nieciągłości i niezgodności

W celu identyfikacji historycznej osób oraz ich czynów historycy wyróżniają cechy zwane własnościami historycznymi. Wśród nich wyodrębniają czas wystąpienia, przemiany, którym podlegały, ich pochodzenie oraz ich własności kulturowe, to znaczy ważne skutki, jakie wywołała ich działalność i wartości im przypisywane. Owa dziejowość charakteryzuje ich indywidualność i swoistość, a wykrywana przez historyków pozwala na identyfikację osoby opisanej w źródle. Wyżej wymienione własności historyczne, a zwłaszcza własności kulturowe, pomagają zidentyfikować postać i działalność Jezusa opisaną w Ewangeliach. Dają podstawy do sformułowania trzeciego kryterium historyczności, ukazującego unikalność postawy Jezusa na tle tradycji judaistycznej i wczesnochrześcijańskiej. Stąd też niektórzy egzegeci nazywają je kryterium wyłączności bądź nowości.

⁷ J. Flis. *Jezus a demony na tle antydemonicznych praktyk Starożytnego Wschodu*. Lublin 1990 s. 139-180.

Na podstawie tego kryterium za autentyczne można uznać takie słowa i czyny Jezusa opisane w Ewangeliach, które ze względu na swój charakter nie mogły powstać w środowisku judaistycznym bądź w środowisku Kościoła pierwotnego, a najlepiej jeżeli nie są zgodne z myślą tych środowisk jednocześnie. Oznacza to, że Jezus, chociaż wyrósł z kultury żydowskiej, to jego działalność wykraczała poza jej ramy kulturowe, teologiczne, osoba Jezusa stanowiła fakt specyficzny, unikalny i jedyny w historii Izraela i całej ludzkości. Kryterium to stosowane jest do postawy Jezusa w Jego działalności cudotwórczej, jak i do sensu, jaki nadawał swoim cudom.

Obok kryterium wyłączności K. Romaniuk wymienia jeszcze kryterium odwrotnej kontroli, stosowane wtedy, jeżeli są przypuszczenia, że relacja o czynach Jezusa jest efektem anonimowej twórczości wczesnochrześcijańskiej. W powyższym przypadku opisana działalność cudotwórcza Jezusa, bądź jej sens, może być nieautentyczna, jeżeli opis cudu wskazuje na związki z liturgią Kościoła, problematyką misyjnie kerygmatyczną, zawiera wzmianki wynikające z prześladowań Kościoła itp.⁸ Oznacza to, że musiał on powstać w okresie popaschalnym. Kryterium odwrotnej kontroli merytorycznie pokrywa się z omówionym kryterium nieciągłości i niezgodności. Należy nadmienić, że inni katoliccy teologowie polscy je pomijają.

Jezus nie mieścił się w wyobrażeniach ani pojęciach Żydów, nie odpowiadał ich pragnieniom, np. oczekiwaniom mesjańskim judaizmu, nie zrealizował ich wyobrażeń, dlatego te marzenia nie mogły go zrodzić. Ta wyjątkowość i niepowtarzalność Jezusa wykracza poza kreatywne możliwości wyobraźni ludowej.

Na Boskie prerogatywy wskazuje sam Jezus, mówiąc: „Dana mi jest wszelka władza w niebie i na ziemi” (Mt 28, 18), oraz dokonując takich czynów jak uciszenie burzy na morzu (Mt 8, 27), a także trzech wskrzeszeń. Takie dzieła nie mogły się zrodzić z wyobraźni ludzi współczesnych Jezusowi. Także cuda Jezusa dokonane w szabat nie mogą z niej pochodzić, ponieważ ten dzień w czasach Jezusa i Apostołów był otaczany tak wielkim szacunkiem, że przypisywanie człowiekowi takich dzieł byłoby uzurpowaniem boskich prerogatyw. W żydowskiej literaturze religijnej, pochodzącej z tego okresu, „Panem szabatu” jest tylko Bóg. Jezus przypisuje sobie Boskie prawa, gdy odpuszcza grzechy podczas uzdrowienia paralityka (Mt 9, 2). Boskie atrybuty Jezusa, jakie wynikają z Jego cudotwórczej działalności prze-

⁸ Romaniuk, jw. s. 45-46.

kracząc ludzką wyobraźnię i nie mogą z niej pochodzić, stąd można wnioskować, że należą do historycznego Jezusa i taki też posiadają charakter.

Oryginalność cudów Jezusa można stwierdzić na podstawie porównania obrazu Mesjasza w Ewangeliach synoptycznych na przykładzie poselstwa Janowego do Jezusa (Mt 11, 1-6; Łk 7, 18-24) z obrazem Mesjasza w literaturze judaistycznej. Mesjasz oczekiwany przez Żydów to przywódca polityczny (apokryficzny Psalm Salomona 17, 21-24, 26 n., 30-33, 39-41), a czasy mesjańskie to czas zemsty i gniewu Jahwe (Mt 3, 7 n.). Jezus zamiast zemsty i kary czyni dobro oraz głosi wyzwolenie dla ubogich, którego znakiem i początkiem są jego uzdrowienia i wskrzeszenia. Dlatego taki obraz Mesjasza, jaki prezentuje sobą Jezus, nie może wynikać z żydowskich oczekiwań.

Ewangelijne opisy cudów Jezusa zdecydowanie się różnią od opisów „cudów” występujących w literaturze greckiej i rzymskiej. Przykłady cudotwórczej działalności Jezusa różnią się od podobnych opisów zawartych w Starym Testamencie i w tekstach rabinistycznych. Do cech cudów Jezusa, wynoszących Go ponad wszystkich proroków Starego Testamentu, należą: władza odpuszczania grzechów, władcza postawa Jezusa wobec śmierci i życia, czynienie cudów we własnym imieniu (cuda proroków były czynione w imieniu Boga), unikanie cudów karzących oraz domaganie się wiary⁹

Badania porównawcze opisów cudów ewangelijnych zwracają uwagę na różnice w sposobie ujmowania opisywanych wydarzeń. Ta rozbieżność jest widoczna w funkcji przypisywanej cudom w środowisku judaistycznym i chrześcijańskim oraz motywach, którymi się te opisy kierują, co bezwzględnie wyklucza zależność genetyczną opisów ewangelijnych od tradycji rabinistycznej. Za autentyczne cuda Jezusa uważa się te, które posiadają antyfaryzejski charakter, a więc są wyraźnie w sprzeczności z przywódcami narodu żydowskiego (np. cudowne uzdrowienia w szabat (Mt 12, 9-14; Łk 13, 10-17; 14, 1-6; J 5, 1 n.), oczyszczenie trędowatego przez dotknięcie (Mt 8, 1-4).

Kryterium nieciągłości i niezgodności pozwala więc wykluczyć genetyczną zależność cudów Jezusa oraz orędzia z nimi związanego ze środowiskiem wczesnochrześcijańskim, a także z obyczajami, przekonaniem i prawami żydowskimi. Oryginalny zatem styl cudów czynionych przez Jezusa i orędzie z nimi związane może należeć jedynie do Jezusa.

⁹ T. Hergesel. *Jezus cudotwórca*. Katowice 1987 s. 96-98, 207; por. t e n ż e. *Motyw uwielbienia Boga w Łukaszej interpretacji cudów Jezusa – wielkiego proroka*. „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 34:1981 s. 268; K u d a s i e w i c z. *Teologia Nowego Testamentu* s. 42-44.

4. Kryterium wyjaśnienia koniecznego

Kryterium wyjaśnienia koniecznego jest często stosowane w literaturze teologicznej w procesie uzasadniania historyczności cudów Jezusa, choć w Polsce zdarza się to dość rzadko. Jest to jednak ważne kryterium autentyczności jakiegoś wydarzenia. Znamy je ze stosowania w prawie, historii i innych naukach humanistycznych, a przede wszystkim w przyrodoznawstwie pod nazwą kryterium racji dostatecznej. W teologii fundamentalnej jest znane pod pojęciem przyczynowości proporcjonalnej lub przyczynowości adekwatnej. Kryterium to jest formułowane i stosowane najczęściej w celu wyjaśniania natury ontycznej cudu, chociaż bywa także stosowane w uzasadnianiu historyczności cudów Jezusa.

Kryterium wyjaśnienia koniecznego mówi: „Jeżeli przed znacznym zespołem faktów lub danych, które wymagają wyjaśnienia ścisłego i wystarczającego, oferuje się tłumaczenie, które wyjaśnia i harmonijnie grupuje wszystkie elementy (które w innym przypadku zostałyby zagadkowe), możemy wnioskować, że mamy do czynienia z danymi autentycznymi”¹⁰

Ewangelie są odbiciem wiary pierwotnych chrześcijan. Wiara ta ma swoją wartość obiektywną. Odpowiada zatem rzeczywistości historycznej życia Jezusa. Cuda Jezusowe stanowią jedną z przyczyn tej wiary. Wiara pierwotnych gmin chrześcijańskich byłaby zatem niezrozumiała bez cudów Jezusa. Jeżeli nawet pierwotna gmina przez opisy cudów wyrażała swą wiarę w bóstwo Jezusa, to musiała ona wynikać z faktów¹¹

Z najstarszych tradycji zawartych w Nowym Testamencie wynika, że pierwsi chrześcijanie głosząc kerygmat, zainteresowani byli także Jezusem przedpaschalnym, całym Jego życiem i nauczaniem w słowie i czynie. Ukazuje to pierwsza mowa misyjna po zesłaniu Ducha Świętego (Dz 2, 22-24), w której św. Piotr mówi także o życiu Jezusa oraz o znakach czynionych przez Niego. Mowa świętego Piotra nie byłaby zrozumiała bez wiedzy o Jezusie historii. Całe życie i działalność Jezusa stałyby się całkowicie niezrozumiałe, gdyby za autentyczne uznano tylko słowa Jezusa, natomiast cuda Jego uznano by jedynie za legendy.

Za historycznością cudów przemawiają następujące fakty:

a) Doniosłe miejsca opisów cudów Jezusa w Ewangeliach: trzydzieści sześć cudów i dwanaście wzmianek o działalności cudotwórczej. Świadczą

¹⁰ R. Latourelle. *Miracles de Jésus et théologie du Miracle*. Montréal–Paris 1986 s. 88-89.

¹¹ A. Jankowski. *Znak spod Nain*. „Collectanea Theologica” 33:1962 s. 6; E. Kopeć. *Teologia fundamentalna*. Lublin 1976 s. 150.

o niej wszystkie Ewangelie. Opisy te są ściśle związane ze strukturą Ewangelii. U Marka opisy cudów zajmują 31% tekstu (w szesnastu rozdziałach jest osiemnaście cudów i cztery wzmianki o nich). Ewangelia według Jana dzieli się na dwie części: księgę znaków (dwanaście rozdziałów, w których punktem wyjścia są cuda Jezusa) i księgę męki;

b) Przynależność opisów cudów do najstarszej warstwy Ewangelii (Mt 11, 20-24 i 12, 35-37) wykazane metodą historii form;

c) Katecheza apostołska pierwotnego Kościoła, zawierająca wzmianki o cudach Jezusa (Dz 2, 22; 10, 38), w której liczne argumenty świadczą o starożytnym jej pochodzeniu;

d) Krytyczne nastawienie do chrześcijaństwa oraz świadectwa Talmudu i Józefa Flawiusza. Współcześni Jezusowi nie kwestionowali faktu Jego cudotwórczej działalności, ale co najwyżej dyskutowali, jaką mocą to czyni, przypisując jej szatańskie pochodzenie;

e) Ścisły, nierozzerwalny związek cudów Jezusa z Jego nauką – głoszone przez Niego orędzie nadchodzącego Królestwa Bożego byłoby niemożliwe do zrozumienia bez Jego cudów;

f) Entuzjazm i podziw tłumów dla Jezusa, z racji Jego cudów. Istnienie zatem tak licznych świadectw można wyjaśnić tylko faktem czynienia cudów przez Jezusa¹²

II. KRYTERIA LITERACKO-HISTORYCZNE

Możliwości uzasadnienia cudów Jezusa jako historycznie wiarygodnych nie wyczerpują kryteria historyczne omówione wyżej. Owej wiarygodności można dochodzić również na drodze analizy literackiej ewangelijnych opisów cudów. Cuda Jezusa są ściśle związane z całą Ewangelią, stąd możemy poszukiwać związków poszczególnych cudów z bezpośrednim lub dalszym kontekstem opowiadania. Opowiadania o cudach Jezusa potwierdzone w różnych redakcjach różnią się między sobą, ale są w nich też elementy wspólne. Owa analiza literacka opiera się mocno na podstawowych historycznych kryteriach autentyczności cudów Jezusa. Stąd możemy te argumenty nazywać mieszanymi kryteriami literacko-historycznymi lub – krócej – kryteriami literacko-historycznymi.

¹² Kudasiwicz. *Teologia Nowego Testamentu* s. 38-39; por. t e n ż e. *Biblia, historia, nauka*. Kraków 1987.

1. *Kryterium wewnętrznej zrozumiałości opowiadania*

W celu stwierdzenia autentyczności wydarzeń opisanych w konkretnym źródle historyk dokonuje interpretacji, która polega na ustaleniu działań, przemian, zachowań, relacji, ciągów akcji i faktów opisanych w nim. Jest to odtwarzanie świata faktów źródłowych, pojmowanych jako wypowiedź językowa i to, do czego się ona odnosi, co opisuje. Fakt źródłowy nie jest tu pojmowany jako fakt, który zaistniał w przeszłości, stąd jest to analiza na płaszczyźnie literackiej. Ale warstwa językowa służy tu tylko do ustalenia następstwa przedstawionych faktów i związków między nimi, czyli uporządkowania świata faktów źródłowych. Zdarzenia i działania opisane w źródłach są w jakimś stopniu uporządkowane i logicznie spójne, a podstawowym sposobem określenia tego porządku jest następstwo czasowe. Ułożenie działań i zdarzeń opisanych w źródle według chronologii ułatwia zrozumienie faktów i dostarcza nam więcej informacji o nich. Drugim ważnym sposobem uporządkowania jest określenie zależności przyczynowo-skutkowych. Zdarzenia są lepiej zrozumiałe, jeżeli odkryjemy ich przyczynę i skutek oraz ułożymy je w pewien ciąg zależności. Opisy jakichś skutków w źródle nie są w pełni zrozumiałe bez poznania ich przyczyn, stąd opisy skutków muszą być interpretowane w kontekście opisów przyczyn i odwrotnie. Ale i one najczęściej stanowią tylko część łańcucha przyczynowo-skutkowego i konieczna jest interpretacja ich w kontekście dalszym, uwzględniającym ich szersze powiązania w tekście. W przypadku analizowania powiązań postaci opisanych w źródłach należy zwrócić uwagę na związki typu środek-cel. Cele bywają opisane wprost albo można je wnioskować z opisanych działań, mają one bowiem zwykle charakter teleologiczny. Takie działania bohaterów źródeł mogą się składać na całą strukturę teleologiczną źródła i pozwalają odczytać cele kompozycyjne danego utworu.

Tak uporządkowany świat faktów źródłowych w procesie interpretacji uzyskuje pewną autonomię w stosunku do tekstu. Uzyskane z tekstu wnioski, przedmioty i fakty, pełnią już funkcję danych do dalszych interpretacji, odsłaniających nam postaci i wydarzenia. Ta analiza źródeł dokonuje się na płaszczyźnie literackiej, odtwarza ciągi i związki między postaciami i faktami źródłowymi, jest środkiem do odtworzenia związków i zdarzeń pozaźródłowych. Fakty i związki znane ze źródeł są porównywane z faktami i związkami znanymi historykowi z innych źródeł. Jeżeli istnieje duża zgod-

ność między nimi, to fakty przedstawione w źródłach są utożsamiane z autentycznymi postaciami i wydarzeniami¹³

Na podstawie powyższych rozważań z zakresu metodologii historii można sformułować następujące kryterium autentyczności cudów Jezusa: jeżeli opis cudu uczynionego przez Jezusa jest dobrze osadzony w kontekście bezpośrednim dokonanego znaku i w kontekście szerszym, tj. całym życiu i działalności, oraz jeżeli dobrze koresponduje ze strukturą wewnętrzną Ewangelii, to można sądzić, że dane o tym cudzie są autentyczne. Samo to kryterium nie jest jeszcze kryterium historyczności cudu, ale jeżeli poparte jest innymi kryteriami historycznymi, np. wielorakiego poświadczenia, nieciągłości lub zgodności, to wspólnie tworzą kryterium literacko-historyczne autentyczności cudów Jezusa.

2. Kryterium zgodności co do istoty i różnicy szczegółów

Podstawą tego kryterium historyczności cudów są właściwości samego świadectwa, jakim są Ewangelie. W świadectwie zachodzi ścisły związek świadka z wydarzeniem, o którym świadczy, ponieważ sam angażuje się osobowo w świadectwo i w to zaangażowanie pragnie włączyć innych. Owo zaangażowanie świadka w świadectwo wynika z głębokiego zrozumienia sensu wydarzeń, o których świadczy. Stąd Ewangelie, stanowiące świadectwo wiary, nie są biografią Jezusa, lecz ukazują przyczyny wiary apostołów w Jezusa. Dzięki temu Ewangelie przedstawiają szczególną wartość, ponieważ świadkami (ewangelistami) są ci, którzy zrozumieli głęboki sens działalności i nauczania Jezusa. Stąd wiarygodność świadectwa ewangelistów wynika z ich osobowej wiary i zrozumienia posłannictwa. Dlatego Ewangelie zawierają tylko te fakty z życia Jezusa, które stały się podstawą i wyrazem wiary w Niego, a ich wiarygodność, opierająca się na wierze apostołów, „dopuszcza możliwość nieściśłości w kwestiach szczegółowych”¹⁴

Niezgodność w szczegółach jest kluczowym elementem tego kryterium, ponieważ usuwa podejrzenie o skopiowanie czy zamierzoną zależność świadectw między sobą. Natomiast zgodność istoty świadectw pozwala uznać relacje za wiarygodne. Owa zgodność co do istoty danego faktu, współistniejąc z pewną nieściśłością w redakcji szczegółów oraz interpretacji wydarzenia, daje solidny fundament wiarygodności historycznej. Kryterium zgodno-

¹³ T. B u k s i ń s k i. *Interpretacja źródeł historycznych pisanych*. Poznań 1995 s. 54-61.

¹⁴ M. R u s e c k i. *Wiarygodność chrześcijaństwa. Z teorii teologii fundamentalnej*. T. 1. Lublin 1994 s. 93-94.

ści co do istoty i różnicy szczegółów znane jest w literaturze teologicznej również jako zasada logiki świadectwa.

U podstaw kryterium zgodności co do istoty i różnicy co do szczegółów leży inne historyczne kryterium: wielorakiego potwierdzenia, i to z tego prostego powodu, że dla porównania potrzebne są co najmniej dwa różne świadectwa. Stąd kryterium to zalicza się do mieszanych kryteriów literacko-historycznych.

III. KRYTERIA ZGODNOŚCI TEOLOGICZNEJ

Aby ustalić historyczność faktów źródłowych w ramach interpretacji semantycznej, historyk dokonuje charakterystyki postaci opisanych w źródle. Szczególnie ważna jest tu charakterystyka wewnętrzna, która odkrywa mentalność osób, wierzenia, przekonania, wartości, jakimi się kierują. Wymienione własności są stałe, charakterystyczne tylko dla tych osób i niezależne od relacji, jakie łączą badane postacie. Dzięki tym stałym, wewnętrznym cechom osoby zachowują własną tożsamość i na tej podstawie dokonuje się ich identyfikacji w źródle historycznym. Opis badanej postaci, wynikający z danych źródłowych, poddaje się analizie i porównaniu z danymi pozaźródłowymi. Jeżeli porównanie wykazuje zgodność, to stwierdza się autentyczność opisanych postaci czy wydarzeń¹⁵

Wyżej opisany proces interpretacji źródeł historycznych jest podstawą dwóch kryteriów: kryterium zgodności cudów Jezusa z głównymi ideami orędzia zbawczego oraz zgodności słów i czynów Jezusa. Charakterystyka wewnętrzna Jego osoby, czyli mentalność, przekonania i wartości związane są z misją religijną Jezusa, stąd charakterystyka ta jest określona jako zgodność teologiczna.

1. *Kryterium zgodności cudów Jezusa z głównymi ideami orędzia zbawczego*

Wszyscy egzegeci, nawet ci najbardziej radykalni, zgodni są w stwierdzeniu, że temat nadejścia Królestwa Bożego jako eschatologicznego wypełnienia zapowiedzi Starego Testamentu jest fundamentalnym tematem nauczania Jezusa. Można więc uznać za autentyczne słowa i czyny powiązane z tym orędziem. Cuda są nierozzerwalnie związane z tematem Królestwa Bo-

¹⁵ B u k s i ń s k i. *Interpretacja źródeł historycznych pisanych* s. 52-53.

żego, są znakami manifestującymi jego nadejście i kontynuowanie. Ten ścisły związek cudów z centralną ideą orędzia Jezusa jest najważniejszym argumentem za ich historycznością¹⁶

Jezus zaświadczył o autentyczności cudów odpowiedzią na poselstwo Janowe: „Niewidomi wzrok odzyskują, chromi chodzą, trędowaci doznają oczyszczenia, głusi słyszą, umarli zmartwychwstają, ubogim głosi się Ewangelię” (Mt 11, 5; Iz 35, 5-6; 61, 1; 26, 1). Jest to spełnienie proroctwa Izajaszowego o nadejściu wyzwolenia Izraela – Królestwa Boga, ery zbawienia. Potwierdza to nie tylko historyczność cudów dotyczących trędowatych i wskrzeszenia umarłych, których nie ma w proroctwie Izajasza, ale i związanie ich z ideą realizacji Królestwa Bożego, czyli poświadczą całą cudotwórczą działalność. Cuda te nie tylko należą do Ewangelii, ale są Ewangelią. Jezus dawał znaki, nie dowody, ery zbawienia, nie tylko zatem czynią wiarygodnym fakt nadejścia Królestwa Bożego, ale są jego częścią. Rola wiary w cudach Jezusa potwierdza, że Jezus rozumie czynione przez siebie znaki jako głoszenie Dobrej Nowiny o Królestwie Bożym i jego realizacji.

W Ewangeliach cuda Jezusa stanowią z Jego wypowiedziami organiczną całość. Dlatego też z niezwyklej świadomości i przepowiadania Jezusa o nastającym panowaniu Boga wynikają opowiadania o cudach. Sam Jezus akceptował odwołanie się do cudów jako znaków wiarygodności swego posłannictwa, ale ganił żądania ich jako olśniewających znaków mocy, niezależnych od misji konstituowania Królestwa Bożego. Jezus, licząc się z wieloznacznością swoich cudów jako znaków mocy Bożej, wskazywał niejako na własną osobę i słowa jako na podstawowe kryteria rozpoznawcze. Kto nie zawierzył Jego słowu, mógł przypisywać Jego działalność demonom (np. zarzuty faryzeuszy, że mocą Belzebuba wypędza demony – Łk 11, 15). Dzięki Jego słowu czyny stawały się jednoznaczne.

Nie można kwestionować historyczności cudów Jezusa, bo On sam o nich mówi jako o znakach, które miały przyczynić się do nawrócenia Korozain, Betsaidy i Kafarnaum (Mt 11, 21 i 23; Łk 10, 13 i 15). W odpowiedzi na zarzut, że mocą Belzebuba wypędza demony (Mk 3, 22), padają słowa „Nikt nie może wejść do domu mocarza i sprzęt mu zagrabić, jeśli mocarza wpierw nie zwiąże i wtedy dom jego ograbi” (Mk 3, 27). To porównanie wskazuje na przełamanie potęgi szatana i uwolnienie człowieka od wszelkiego zła. Człowiek zostaje uwolniony nie tylko od fizycznej ułomności, ale poprzez od-

¹⁶ Ziółkowski. *Chrystus Ewangelii i historii* s. 14; J. Kudasiwicz. *Ewangelie synoptyczne dzisiaj*. Warszawa 1986 s. 49-50; tenże. *Biblia, historia, nauka* s. 355.

puszczenie grzechów także od zła duchowego i moralnego (Mt 9, 2). Jezus przypisuje swojej cudotwórczej działalności znaczenie zbawcze – jest to charakterystyczne dla Jezusa i wyróżnia Go to spośród innych taumaturgów starożytności. Tylko On głosi Królestwo, które realizuje się i staje się aktualne w Jego znakach¹⁷

Nadejście Królestwa jest początkiem nowego czasu zbawienia, stąd cuda-znaki zbawienia realizowały Królestwo Boże nie tylko w sferze fizycznej (uleczenie z choroby), ale także zbawienie wyższego porządku (odpuszczenie grzechów, pojednanie z Bogiem). Cuda były zapoczątkowanym zbawieniem człowieka, które dopełni się w czasach eschatologicznych. Obejmowało ono nie tylko duszę, ale również porządek natury człowieka i całego stworzenia. Cuda były również epifanią Boskiego cudotwórcy, objawiały Jego powołanie, misję, godność mesjańską i samoświadomość Zbawiciela – Pana natury, który jest silniejszy od śmierci i szatana. Szczególnie egzorcyzmy zapowiadały definitywne zwycięstwo Zbawiciela nad nim. Egzorcyzmy Jezusa należą do zdarzeń najpewniejszych historycznie, ponieważ są one ściśle związane z konstytuowaniem Królestwa Bożego. Cuda-egzorcyzmy w funkcji nadejścia Królestwa Bożego zawarte są w źródle Q (Mt 12, 28 = Łk 11, 20) oraz w Ewangelii według Marka (Mk 3, 23b-27), które przedstawiają spór Jezusa z faryzeuszami na temat mocy, jaką dokonuje cudów (Mk 3, 23b-27)¹⁸

2. Zgodność słów i czynów Jezusa

Kryterium zgodności słów i czynów Jezusa jest spotykane w literaturze teologicznej również pod nazwą kryterium niesprzeczności między czynami a słowami Jezusa¹⁹, kryterium stylu Jezusa²⁰ lub po prostu kryterium słów i czynów Jezusa²¹. W odniesieniu do cudów Jezusa można sformułować je następująco: autentyczne są te cuda Jezusa, które wykazują absolutną zgodność z Jego nauką i stylem postępowania. Styl ten jest tak osobliwy, że nie jest możliwy do naśladowania i ujawnia się zarówno w słowach, jak i w działaniu Jezusa. Kryterium zgodności słów i czynów musi być poparte jeszcze innymi kryteriami fundamentalnymi.

¹⁷ H. Langkammer. *O interpretacji cudów Jezusa*. „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 31:1978 s. 194, 197; tenże. *Wprowadzenie do ksiąg Nowego Testamentu*. Wrocław 1992 s. 56.

¹⁸ M. Rusecki. *Wierzcie moim dziełom*. Katowice 1988 s. 202.

¹⁹ Romaniuk. *Jezus historii a Chrystus wiary* s. 45; Kudasiwicz. *Ewangelie synoptyczne dzisiaj* s. 52-53; Langkammer. *Wprowadzenie do ksiąg Nowego Testamentu* s. 19.

²⁰ Latourelle, jw. s. 82-85.

²¹ Ziółkowski. *Chrystus Ewangelii i historii* s. 15-16.

Chociaż Jezus swoimi korzeniami tkwi głęboko w kulturze judaistycznej to jednak styl Jego działalności cudotwórczej daleko wykracza poza nią. Tylko Jezus w swojej działalności ukazuje swą władzę nad życiem i śmiercią – władzę, która służy Jego orędziu religijnemu, a nie prezentacji własnej mocy. Na wyjątkowy styl Jezusa składają się:

a) fakt, że cuda swe czyni własną mocą, rozkazem, którego skutek jest natychmiastowy;

b) postawa pełna majestatu i głębi;

c) fakt, że cuda są rzeczywistością religijną i ściśle powiązane są z wiarą;

d) cuda są znakiem Jego nadprzyrodzonej potęgi i Jego Boskiego posłannictwa;

e) cuda pełne majestatu, namaszczenia i uduchowienia jednocześnie są proste, zrozumiałe, spontaniczne, współczujące.

Wszystkie te elementy nie tylko ukazują Jezusa jako wyjątkową postać, której styl jest nie do naśladowania, ale również wskazuje na niezwykłą koherencję cudów z życiową postawą Jezusa oraz Jego nauczaniem. Styl Jezusa w działalności cudotwórczej świadczy o Jego niepowtarzalności. Harmonizuje on doskonale ze słowami, które ujawniają wyjątkową samoświadomość mesjańską; ze sposobem postępowania pełnym miłości i miłosierdzia dla grzeszników; ze współczuciem dla cierpiących²²

W ewangelijnych opisach cudów Jezus unika widowiskowości, która mogłaby wzbudzić zachwyt, uznanie i podziw (Mt 12, 38-40; J 6, 30). Czasem Jezus czyni cuda na osobności albo nakazuje milczenie (Mk 1, 35, J 6, 15). Nie czyni cudów dla własnej korzyści lub ratowania swego życia (Mt 26, 36), ale zawsze w służbie człowiekowi. Znaki Jezusa cechuje prostota, godność, nie są one groteskowe i pełne magii jak cuda pozabiblijne.

*

W powyższych rozważaniach podjęto zagadnienie historyczności cudów Jezusa. Uczyniono to ze względu na fakt, że we współczesnych nurtach myślowych (laickich, protestanckich, niektórych też katolickich) albo kwestionuje się cuda Jezusa, albo część z nich. Tymczasem w Objawieniu Bożym pełnią one ważne funkcje, nie tylko motywacyjne. Aby je uznać, trzeba wykazać, że rzeczywiście miały one miejsce. Autor w świetle literatury ukazał trzy grupy kryteriów, które przemawiają za ich historycznością. Są to: kryteria historyczne autentyczności cudów Jezusa, kryteria literacko-historyczne

²² Tamże.

i kryteria zgodności teologicznej. Autor doszedł do wniosku, że wszystkie te grupy kryteriów winny być brane łącznie, wtedy dają większą pewność historyczności cudów Jezusa i stanowią podstawę do teologicznych ich badań.

BIBLIOGRAFIA

- Buks iński T.: Metodologiczne problemy uzasadnienia wiedzy historycznej. Warszawa 1981.
— Interpretacja źródeł historycznych pisanych. Poznań 1995.
- Flis J.: Jezus a demony na tle antydemonicznych praktyk Starożytnego Wschodu. Lublin 1990.
- Gnilka J.: Jezus z Nazaretu. Orędzie i dzieje. Kraków: Znak 1997.
- Hergesel T.: Jezus cudotwórca. Katowice 1987.
- Kaucha K.: Autoapologia Jezusa. W: Leksykon teologii fundamentalnej. Red. M. Rusecki, K. Kaucha, I. S. Ledwoń, J. Mastej. Lublin–Kraków 2002 s. 132.
- Kopeć E.: Teologia fundamentalna. Lublin 1976.
- Kudasiewicz J.: Ewangelie synoptyczne dzisiaj. Warszawa 1986.
— Problematyka metodologiczna teologii nauczania Jezusa. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 29:1982 z. 1 s. 53-66.
— Teologia Nowego Testamentu. Red. F. Gryglewicz. Lublin 1986.
— Biblia, historia, nauka. Kraków 1987.
—, Mastej J.: Ipsissima verba et facta Iesu. W: Leksykon teologii fundamentalnej. Red. M. Rusecki, K. Kaucha, I. S. Ledwoń, J. Mastej. Lublin–Kraków s. 543-546.
- Langkammer H.: Wprowadzenie do ksiąg Nowego Testamentu. Wrocław 1992.
- Latourelle R.: Miracles de Jésus et théologie du Miracle. Montréal–Paris 1986.
- Romanuk K.: Jezus historii a Chrystus wiary. Refleksje metodologiczne. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 23:1976 z. 1 s. 39-48.
- Rusecki M.: Wierście moim dziełom. Katowice 1988.
— Wiarygodność chrześcijaństwa. Z teorii teologii fundamentalnej. T. 1. Lublin 1994.
— Argumentacja w teologii fundamentalnej. Leksykon teologii fundamentalnej. Red. M. Rusecki, K. Kaucha, I. S. Ledwoń, J. Mastej. Lublin–Kraków 2002 s. 109-110.
— Teologia fundamentalna. W: Leksykon teologii fundamentalnej. Red. M. Rusecki, K. Kaucha, I. S. Ledwoń, J. Mastej. Lublin–Kraków 2002 s. 415-422.

CRITERIA FOR THE HISTORICITY OF JESUS' MIRACLES

Summary

The paper discusses the issue of the historicity of Jesus' miracles. In the contemporary (lay, Protestant, also some Catholic) thinking Jesus' miracles are questioned either in general, or some of them. Meanwhile, in the Divine Revelation they fulfil important functions, not only motivational. In the light of literature the author showed three groups of criteria which weigh in favour of their historicity. They are as follows: 1. historical criteria for the authenticity of Jesus' miracles (in this group we have discussed: criterion of multiple confirmation, criterion of conformity between Jesus' miracles and the Palestine milieu, criterion of non-continuity and non-conformity,

criterion of necessary explanation); 2. literary-historical criteria (here the following: criterion of internal comprehension, narration and criterion of conformity to the essence and difference of details); 3. criteria of theological conformity (criterion of conformity between Jesus' miracles and the main ideas of the salvific message, and criterion of conformity between Jesus' words and deeds). The author came to a conclusion that all the groups of criteria should be taken together. Then they provide a greater certainty as the historical character of Jesus' miracles. As a whole, they are a save foundation for theological research.

Translated by Jan Kłos

Słowa kluczowe: kryterium, wiarygodność, cud, znak, orędzie Jezusa.

Key words: criterion, the credibility, miracle, sign, Jesus' message.